

Strasbourg, 30. juni 2011

Begrenset
ACFC/OP/III(2011)007

DEN RÅDGIVENDE KOMITÉ FOR RAMMEKONVENSJONEN OM BESKYTTELSE AV NASJONALE MINORITETER

Tredje uttalelse om Norge vedtatt 30. juni 2011

SAMMENDRAG

Norge utviser fortsatt en konstruktiv holdning overfor Rammekonvensjonen og overvåkingssystemet og har totalt sett hatt en inkluderende og positiv tilnærming til det personlige virkeområdet.

Den norske regjeringen har iverksatt flere tiltak for å styrke vernet mot diskriminering. Likestillings- og diskrimineringsombudet ble opprettet i 2006, og diskrimineringsloven ble endret i 2009 for å gi arbeidsgivere en større rolle i kampen mot diskriminering på arbeidsplassen.

Det er utarbeidet en handlingsplan (2009–2012) for likestilling og mangfold og et innovativt prosjekt for å inkludere rom i ulike arenaer i samfunnet.

De siste årene har myndighetene også utarbeidet flere rapporter om Norges generelle tilnærming til problemstillinger knyttet til integrering, innvandring og minoriteter, og rapportene kan legges til grunn for en grundig analyse av norsk politikk på disse områdene.

I 2009 ble det opprettet et utvalg for å rette opp uretten som ble begått mot romanifolket/taterne i tidligere assimilasjonspolitik. Det rapporteres imidlertid fortsatt om visse vanskeligheter med å få utbetalt individuell erstatning.

Til tross for den positive utviklingen og et godt klima for dialog i det norske samfunnet er det fortsatt eksempler på intoleranse i media og på Internett. Det er også rapportert om eksempler på fordommer mot jøder, spesielt fra barn og ungdom. Videre møter rom og romanifolket/taterne ofte på problemer når de reiser, spesielt ved at de nektes tilgang til campingplasser. I den forbindelse rapporteres det også hyppig om en fiendtlig holdning hos politiet.

Til tross for tiltakene for å revitalisere og styrke kvensk kultur og språk, som standardiseringen av kvensk språk, er situasjonen fortsatt prekær.

Tiltak som skal iverksettes umiddelbart

- **Iverksette mer resolute tiltak for å fremme toleranse, gjensidig respekt og sosial samhörighet i det norske samfunnet, og for å sikre at det foretas en regelmessig og grundig evaluering av tiltakene; iverksette nødvendige tiltak for at media skal overholde gjeldende etiske retningslinjer, med behørig hensyn til mediernes uavhengighet;**
- **Iverksette effektive tiltak for at personer som tilhører minoritetene rom og romanifolket/taterne og har vært offer for den tidligere assimileringspolitikken, skal kunne utøve sine rettigheter; iverksette alle mulige tiltak umiddelbart, deriblant en mer proaktiv holdning, som å bruke offentlige arkiver og annen dokumentasjon for at alle berørte personer skal kunne få identifisert sin kulturelle opprinnelse; lage en nasjonal ordning for tildeling av passende økonomisk erstatning, i tett samarbeid med personene det gjelder;**
- **Fortsette arbeidet med å revitalisere kvensk språk, og gi Kvensk institutt de ressursene instituttet trenger for å fullføre standardiseringen av kvensk språk innenfor en rimelig tidsramme; samt iverksette ytterligere tiltak for å utvikle kvenskundervisningen for barn under skolepliktig alder.**

Innhold

I.	HOVEDFUNN.....	5
	Overvåkingsprosess	5
	Generell oversikt over implementeringen av Rammekonvensjonen etter to overvåkingscykluser	5
	Lovverk og institusjonelt rammeverk	6
	Bekjempe diskriminering.....	6
II.	FUNN ARTIKKEL FOR ARTIKKEL	9
	Artikkel 3 i Rammekonvensjonen.....	9
	Artikkel 4 i Rammekonvensjonen.....	10
	Artikkel 5 i Rammekonvensjonen.....	13
	Artikkel 6 i Rammekonvensjonen.....	14
	Artikkel 7 i Rammekonvensjonen.....	16
	Artikkel 9 i Rammekonvensjonen.....	17
	Artikkel 10 i Rammekonvensjonen.....	17
	Artikkel 11 i Rammekonvensjonen.....	18
	Artikkel 12 i Rammekonvensjonen.....	19
	Artikkel 14 i Rammekonvensjonen.....	20
	Artikkel 15 i Rammekonvensjonen.....	21
	Artikkel 18 i Rammekonvensjonen.....	22
III.	KONKLUSJONER	24
	Positiv utvikling etter to overvåkingscykluser	24
	Negative funn etter to overvåkingscykluser.....	24
	Funn som krever umiddelbare tiltak	25
	Ytterligere anbefalinger.....	26
I.	HOVEDFUNN.....	6
	Overvåkingsprosess	6
	Generell oversikt over gjennomføringen av Rammekonvensjonen etter to overvåkingscykluser	6
	Lovverk og institusjonelt rammeverk	7
	Bekjempe diskriminering.....	7
II.	FUNN ARTIKKEL FOR ARTIKKEL	10
	Artikkel 3 i Rammekonvensjonen.....	10
	Artikkel 4 i Rammekonvensjonen.....	11
	Artikkel 5 i Rammekonvensjonen.....	14

Artikkel 6 i Rammekonvensjonen	15
Artikkel 7 i Rammekonvensjonen	17
Artikkel 9 i Rammekonvensjonen	18
Artikkel 10 i Rammekonvensjonen	18
Artikkel 11 i Rammekonvensjonen	19
Artikkel 12 i Rammekonvensjonen	20
Artikkel 14 i Rammekonvensjonen	21
Artikkel 15 i Rammekonvensjonen	22
Artikkel 18 i Rammekonvensjonen	23
III. KONKLUSJONER	25
Positiv utvikling etter to overvåkingssykluser	25
Negative funn etter to overvåkingssykluser	25
Anbefalinger	26
Funn som krever umiddelbare tiltak	26
Ytterligere anbefalinger	27

DEN RÅDGIVENDE KOMITÉ FOR RAMMEKONVENSJONEN OM BESKYTTELSE AV NASJONALE MINORITETER

Tredje uttalelse om Norge

1. Den rådgivende komité vedtok gjeldende uttalelse den 30. juni 2011 i henhold til artikkel 26 (1) i Rammekonvensjonen og regel 23 i Ministerkomiteens resolusjon (97) 10. Funnene er basert på informasjonen i statsrapporten (heretter kalt statsrapporten), som ble mottatt til rett tid den 1. juli 2010, og andre skriftlige kilder samt på informasjon som Den rådgivende komité har innhentet fra kontakter i og utenfor regjeringen under besøkene til Oslo og Tromsø 2.–5. mai 2011.
2. Del I nedenfor inneholder Den rådgivende komité's viktigste funn vedrørende gjennomføringen av Rammekonvensjonen i Norge. Disse funnene gjenspeiler de mer detaljerte funnene som er oppført artikkel for artikkel i del II, og som dekker områder der Den rådgivende komité har betydelige innvendinger basert på Rammekonvensjonens bestemmelser.
3. Begge deler inneholder omfattende referanser til oppfølgingen av funnene i Rammekonvensjonens overvåkingsprosess, som finnes i Den rådgivende komité's første og andre uttalelse om Norge, vedtatt henholdsvis 12. september 2002 og 5. oktober 2006, samt i Ministerkomiteens tilsvarende resolusjoner, vedtatt 8. april 2003 og 20. juni 2007.
4. Konklusjonene i del III kan tjene som grunnlag for Ministerkomiteens kommende konklusjoner og anbefalinger for Norge.
5. Den rådgivende komité ser frem til å fortsette dialogen med så vel norske myndigheter som representanter for nasjonale minoriteter og andre som er involvert i gjennomføringen av Rammekonvensjonen. Den rådgivende komité oppfordrer myndighetene på det sterkeste å offentliggjøre denne uttalelsen når de mottar den, slik at det legges til rette for en grundig og åpen prosess. Videre vil Den rådgivende komité gjøre medlemsland oppmerksomme på at Ministerkomiteen den 16. april 2009 vedtok nye regler for offentliggjøring av Den rådgivende komité's uttalelser og andre overvåkingsdokumenter for å skape økt åpenhet og dele funnene og konklusjonene fra overvåkingen med alle involverte parter på et tidlig stadium (se resolusjon CM/Res (2009) 3 endringsresolusjon (97) 10 om overvåkingsordninger i henhold til artikkel 24–26 i Rammekonvensjonen for beskyttelse av nasjonale minoriteter).

I. HOVEDFUNN

Overvåkingsprosess

6. Norge har beholdt en konstruktiv tilnærming til overvåkingsprosedyren tilknyttet Rammekonvensjonen. Den rådgivende komité har registrert at Norge offentliggjorde andre uttalelse umiddelbart etter at den ble vedtatt, og at dokumentet og den aktuelle resolusjonen fra Ministerkomiteen ble lagt ut på nettstedet til Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet (FAD), slik at informasjon om Rammekonvensjonen og uttalelsene fra Den rådgivende komité er tilgjengelige for et bredt publikum. Disse dokumentene er imidlertid kun oversatt til norsk og ikke til minoritetsspråk.

7. Den rådgivende komité ser spesielt positivt på at det i juni 2008 ble organisert et oppfølgingsseminar der representanter for myndighetene, minoriteter, også grupper som ikke er offisielt regnet som nasjonale minoriteter, ikke-statlige organisasjoner og media kunne diskutere konklusjonene av den andre overvåkingssyklusen og veien videre for gjennomføringen av Rammekonvensjonen.

8. Den rådgivende komité besøkte Norge 2.–5. mai 2011. Besøket, som ble organisert etter en invitasjon fra den norske regjeringen, ga gode muligheter for direkte dialog med de berørte partene. Øvrig informasjon fra regjeringen og andre kilder, deriblant representanter for nasjonale minoriteter, har vært svært verdifull. Møtene ble holdt i både Oslo og Tromsø.

9. Når det gjelder den tredje statsrapporten, merker Den rådgivende komité seg med tilfredshet at det under utarbeidelsen av rapporten ble organisert omfattende samråd med foreninger som representerer de nasjonale minoritetene, og at disse ble inkludert i prosessen. Myndighetene samrådte seg også med Sametinget og sivilsamfunnet i denne saken, og bidro til den engelske oversettelsen av en skyggerapport utarbeidet av en nasjonal minoritet som et bidrag til overvåkingsprosessen. For å gjøre overvåkingsprosedyren enda åpnere ber Den rådgivende komité om at denne uttalelsen gjøres bredt tilgjengelig på alle aktuelle minoritetsspråk.

Generell oversikt over gjennomføringen av Rammekonvensjonen etter to overvåkingssykluser

10. Siden andre overvåkingssyklus har Norge videreført en konsekvent politikk som støtter personer som tilhører nasjonale minoriteter. For det første ble det lansert flere programmer for å avhjelpe problemene som rom og romanifolket/taterne opplever på flere områder, spesielt når det gjelder tilgangen til utdanning og arbeid. I tillegg har samrådene med alle nasjonale minoriteter fortsatt via strukturer som Det interdepartementale samordningsutvalget for nasjonale minoriteter og Kontaktforum mellom nasjonale minoriteter og sentrale myndigheter, organer som har ansvaret for å utarbeide en enhetlig politikk for nasjonale minoriteter og gjøre disse gruppene mer synlige i det norske samfunnet.

11. Den rådgivende komité registrerer at norske samer er beskyttet som urfolk i henhold til ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater, og at denne gruppen beholder sin tidligere stilling og ikke ønsker å dekkes av beskyttelsen som Rammekonvensjonen gir.

12. Det er utviklet flere generelle retningslinjer for gjennomføringen av Rammekonvensjonen siden forrige overvåkingssyklus. Kampen mot diskriminering fortsetter, og det er iverksatt flere målrettede tiltak for å bekjempe intoleranse og rasisme. Politikk som styrker integreringen av innvandrere er beholdt, og generelt sett er det et klima for toleranse i det norske samfunn. De siste årene har myndighetene utarbeidet flere rapporter om Norges generelle tilnærming til problemstillinger i forbindelse med integrering, innvandring og minoriteter, og rapportene kan legges til grunn for en grundig analyse av norsk politikk på disse områdene.

Lovverk og institusjonelt rammeverk

13. De norske myndigheter stiller seg fortsatt positive til Rammekonvensjonens personlige virkeområde. Også innvandrere som nylig har ankommet Norge og ønsker å identifisere seg med etniske grupper som har status som nasjonale minoriteter i landet, dekkes av de samme tiltakene som gjelder for nasjonale minoriteter.

14. Når det gjelder den kvenske minoriteten, foregår det en intern debatt og det er ulike formeninger innad i gruppen om myndighetenes bruk av ordet "kven".¹ Norge respekterer retten til selvidentifisering, og spesielt ved uoverensstemmelse mellom en minoritetsgruppe og myndighetene. Myndighetene gikk i 2010 i dialog med aktuelle kvenske forbund om terminologien som skal brukes.

15. Samtidig som vernet av minoritetsrettighetene er godt utviklet, later det iblant til at lokale myndigheter ikke alltid vet hvilke lovbestemmelser som gjelder. Derfor er det viktig at myndighetene sørger for at lovverket for minoritetsrettigheter gjennomføres effektivt på alle nivåer, spesielt av regionale og lokale myndigheter.

Bekjempe diskriminering

16. Diskrimineringsloven av 2006 ble endret i 2009 for å gi arbeidsgiverne en større rolle i kampen mot diskriminering på arbeidsplassen. Et nytt forslag om å utarbeide en omfattende lov mot diskriminering er nå under vurdering. Dette ville gi én samlet tekst som favner både diskrimineringsloven av 2006 og endringene i lover og forskrifter for ulike sektorer på dette området.

17. Likestillings- og diskrimineringsombudet ble opprettet i 2006 for å overvåke gjennomføringen av lovbestemmelser og spesielt for å ta imot klager fra enkeltpersoner, foreslå endringer i eksisterende lover og komme med anbefalinger til myndighetene for å eliminere diskriminerende praksis. Det er imidlertid fremført få klager om diskriminering, og ombudet later til å mangle nødvendige ressurser til å øke sin egen synlighet, spesielt overfor personer som tilhører nasjonale minoriteter. Både personalressursene og de økonomiske ressursene må økes for at ombudet skal kunne spille en aktiv rolle for å beskytte menneskerettighetene. Myndighetene bør vurdere hvorvidt ombudets mandat bør utvides til å tilby juridisk bistand til personer som kan ha blitt utsatt for diskriminering.

18. Selv om myndighetene har økt innsatsen for å bekjempe diskriminering og integrere rom i samfunnet, rapporteres det fortsatt om diskriminering mot personer som tilhører rom og romanifolket/taterne. Disse gruppene møter også ofte på problemer i forbindelse sine reiser, spesielt fra campingplassiere som nekter dem adgang. I den forbindelse rapporteres det også hyppig om fiendtlig holdning fra politiet.

---

¹Den rådgivende komité bruker terminologien i statsrapporten når personer som tilhører den kvenske minoriteten omtales.

Bekjempe intoleranse

19. Ettersom mangfoldet øker i det norske samfunnet, søker myndighetene å utvikle tiltak for å øke kunnskapen om andre kulturer og de positive aspektene ved et mangfoldig samfunn, som for eksempel prosjektet til Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter, der nordmenns oppfatninger om jødedom og islam blir analysert.

20. Selv om det er et klima for toleranse og dialog i det norske samfunnet, har antallet innvandreriendtlige uttalelser økt i politisk og offentlig debatt de siste få årene. Prinsippet om å respektere ytringsfriheten bidrar ofte til at hets ikke straffes. Det virker ikke som befolkningen, media eller de politiske lederne reagerer sterkt nok eller fordømmer de fiendtlige holdningene sterkt nok. Det er også rapportert om eksempler på fordommer mot jøder, spesielt fra barn og ungdom. Myndighetene bør gå mer målbevisst frem for å bekjempe alle former for intoleranse.

21. De siste årenes innsats for å rette opp uretten som ble begått mot romanifolket/taterne under tidligere assimileringpolitikk, er intensivert. Etableringen av et utvalg for romanifolket/taterne er spesielt positiv. Iblant kan det være vanskelig for ofre å bevise sin kulturelle opprinnelse da de ikke kan vise til noen rettslig avgjørelse om plassering i fosterhjem eller har andre former for dokumentasjon. Det rapporteres fortsatt om visse vanskeligheter med å få tilgang til individuell erstatning i mangel av en nasjonal ordning for tildeling av økonomisk erstatning.

Støtte til minoriteters språk og kultur

22. Etter at Norge ratifiserte Den europeiske pakten om region- eller minoritetsspråk, ble kvensk språk offisielt anerkjent som eget språk i Norge i 2005. Myndighetene fortsetter å gi økonomisk støtte til utdanning og kulturelle aktiviteter i regi av representanter for nasjonale minoriteter. Systemet består av et årlig tilskudd som gir regelmessig finansiering og kontinuitet i aktivitetene og programmene. Det er iverksatt ytterligere tiltak for å revitalisere og fremme kvensk kultur, som for eksempel standardiseringen av kvensk språk. Til tross for alle disse tiltakene er kvensk språk fortsatt i en prekær situasjon, og det kreves mer målbevisste tiltak for å skape et miljø som bidrar til at minoritetsspråkene blir brukt. Det er også beklagelig at nasjonal radio kun kringkaster ett tolv minutters ukentlig program på finsk og kvensk språk, beregnet på den kvenske minoriteten, noe som er altfor lite.

23. Selv om rom og romanifolket/taterne får økonomisk støtte til kulturelle aktiviteter, bør saker som opptar personer som tilhører disse gruppene, vies mer oppmerksomhet. Disse gruppene finner det for eksempel beklagelig at selv om reiser og en nomadisk livsstil er en del av deres tradisjon og identitet, bruker myndighetene få ressurser på å støtte reisene deres. Det er derfor viktig at myndighetene spesielt legger til rette det sosiale miljøet, slik at nasjonale minoriteter kan ivareta språket og kulturen sin.

Utdanning for minoriteter

24. Utdannings situasjonen for barn av rom har blitt bedre siden forrige overvåkingssyklus. Gjennomføringen av bestemte tiltak, som samarbeid med foreldrene, har redusert fraværet og gitt bedre resultater blant romelever. Det er imidlertid svært viktig å opprettholde en løpende dialog mellom myndighetene og representanter for rom, spesielt foreldre, slik at tiltakene som er iverksatt, får en effekt på lang sikt.

25. Til tross for denne positive utviklingen er det beklagelig at undervisningen ikke sikres godt nok om sommeren for et stort antall barn av rom og romanifolket/taterne når disse barna reiser med foreldrene sine. Nye ordninger må på plass for fjernundervisning.

26. Undervisningen i kvensk og finsk språk tilbys på grunnskole, videregående skole og universitet, selv om stadig færre studerer kvensk. Da det ikke finnes barnehager som tilbyr

kvenskundervisning, lærer ikke barna minoritetsspråket sitt før skolepliktig alder. Det er også mangel på kvalifiserte lærere som snakker kvensk språk, samt på undervisningsmateriell.

Minoriteters deltakelse i offentlige anliggender

27. Samråd med nasjonale minoriteter skjer via Det interdepartementale samordningsutvalget for nasjonale minoriteter og Kontaktforum mellom nasjonale minoriteter og sentrale myndigheter. I 2010 ble samordningen av minoritetspolitikken overført til Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet (FAD), noe som bør styrke dialogen mellom nasjonale minoriteter og statlige institusjoner. Selv om et mål med denne reformen er å gjøre regionale og lokale myndigheter mer involvert og ansvarlige i saker relatert til nasjonale minoriteter, virker det som om disse myndighetene ikke alltid er oppmerksomme på hvilke forpliktelser de har.

II. FUNN ARTIKKEL FOR ARTIKKEL

Artikkel 3 i Rammekonvensjonen

Personlig virkeområde for Rammekonvensjonen

Anbefalinger fra de to forrige overvåkingssyklusene

28. I de forrige overvåkingssyklusene ble myndighetene oppfordret til å videreutvikle beskyttelsestiltakene overfor personer som ikke dekkes av Rammekonvensjonen, og vurdere å inkludere denne gruppen.

Dagens situasjon

29. De nasjonale minoritetene som norske myndigheter inkluderer i Rammekonvensjonens virkeområde, er jøder, kvener, rom, romanifolket/taterne og skogfinner. Norge har samtidig en inkluderende holdning overfor andre grupper. Den rådgivende komité merker seg med tilfredshet at innvandrere som nylig har ankommet Norge, og som ønsker å identifisere seg med etniske grupper med status som nasjonal minoritet i Norge, kan nyte godt av tiltakene som beskytter nasjonale minoriteter.

30. Den rådgivende komité merker seg at norske samer er beskyttet som urfolk i Norge og har uttrykt ønske om ikke å dra fordel av beskyttelsen som Rammekonvensjonen gir.²

31. Når det gjelder den kvenske minoriteten, har Den rådgivende komité blitt informert om en intern debatt og ulike synspunkter innad i gruppen på myndighetenes bruk av ordet "kven". Representanter for Norsk-Finsk Forbund ønsker at myndighetene skal kalle dem "kvener/norskfinner". Andre som tilhører denne minoriteten, finner det beklagelig at myndighetene iblant bruker betegnelsen "kvensk/finsk" siden kvensk da ikke fremstår som et eget språk. Informasjon som Den rådgivende komité har fått, viser også at flere personer av kvensk opprinnelse ikke ønsker å bli identifisert som en nasjonal minoritet.

32. Med hensyn til disse faktorene og retten til selvidentifisering i Norge, spesielt ved uoverensstemmelser med en minoritetsgruppe,³ åpnet myndighetene i 2010 en dialog med aktuelle kvenske forbund.

33. Den rådgivende komité understreker viktigheten av å respektere nasjonale minoriteters eget ønske om hva de skal kalles. Myndighetene må derfor fortsette dialogen med den kvenske minoriteten for å gjøre rede for hvorvidt de ønsker å endre eller beholde navn som betegner dem.

---

² Norske samer er dekket av ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater. Forholdet mellom norske myndigheter og samer er underlagt flere lover, deriblant Finnmarksloven av 2005 om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser, samt av en avtale av 2005 om konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget for lovgivning og tiltak som berører den samiske befolkningen.

³I 2005 besluttet myndighetene både i forbindelse med utarbeidelsen av andre statsrapport og på generell basis å rette seg etter Taternes Landsforenings beslutning om å endre navn og erstatte betegnelsen "romanifolket" med "romanifolket/taterne".

Anbefaling

34. Den rådgivende komité oppfordrer myndighetene til å ha en holdning basert på dialog og rett til selvidentifisering overfor personer som tilhører den kvenske minoriteten. Videre er det ønskelig at myndighetene beholder sin fleksible og åpne holdning når det gjelder Rammekonvensjonens virkeområde, spesielt overfor innvandrere som nettopp har kommet til Norge, og som ønsker å identifisere seg med etniske grupper som har status som nasjonal minoritet.

Innsamling av etnisk data*Anbefalinger fra de to forrige overvåkingssyklusene*

35. I de to forrige overvåkingssyklusene ble myndighetene invitert til å utvikle tiltak for å innhente pålitelige data om situasjonen til personer som tilhører nasjonale minoriteter, i ulike sektorer.

Dagens situasjon

36. Den rådgivende komité bemerker at det ikke er holdt noen telling i Norge, og at loven ikke tillater innsamling av informasjon om etnisk opprinnelse. Den er også informert om at personer som tilhører nasjonale minoriteter, uttrykker motvilje mot innsamling og spredning av personlige opplysninger, spesielt om etnisk opprinnelse.

37. Sett i lys av svært negative erfaringer i fortiden har Den rådgivende komité forståelse for dette synspunktet, men vil igjen påpeke viktigheten av å innhente pålitelig informasjon om situasjonen til personer som tilhører nasjonale minoriteter, for å kunne gjennomføre tilfredsstillende tiltak og politikk. Denne informasjonen kan innhentes gjennom innsamling av statistisk informasjon eller på andre måter, som for eksempel gjennom selektive studier eller spørreundersøkelser. Myndighetene kan bruke slik informasjon, innenfor gjeldende retningslinjer for data- og personvern,⁴ til å dekke behovene til nasjonale minoriteter i større grad og eliminere enhver form for diskriminering. Det er derfor interessant at en spørreundersøkelse forventes gjennomført i samarbeid med Kommunenes sentralforbund for å få økt forståelse for minoritetenes situasjon på lokalt plan (se også kommentarer under artikkel 4 nedenfor).

Anbefaling

38. Den rådgivende komité ber myndighetene om å finne måter å samle inn mer pålitelige opplysninger om situasjonen til nasjonale minoriteter på, i tett samarbeid med personene det gjelder, og helt i samsvar med internasjonale retningslinjer for data- og personvern.

Artikkel 4 i Rammekonvensjonen**Diskrimineringslovgivning: lovverk og institusjonelle strukturer***Anbefalinger fra de to forrige overvåkingssyklusene*

39. I de forrige overvåkingssyklusene understreket Den rådgivende komité behovet for, for det første å skape økt bevissthet om lovverket for å bekjempe diskriminering og for det andre å gi ombudet nødvendige ressurser til å utføre oppgavene sine.

⁴Se for eksempel Konvensjon om personvern i forbindelse med elektronisk behandling av personopplysninger (ETS nr. 108) og Rekommandasjon R (97) 18 fra Ministerkomiteen til medlemsstater om personvern i forbindelse med data som samles inn og behandles for statistiske formål.

Dagens situasjon

40. Den rådgivende komité ser positivt på endringen i 2009 av diskrimineringsloven av 2006, der målet er å sikre et fullstendig og effektivt vern mot diskriminering. Alle offentlige og private arbeidsgivere som har mer enn 50 ansatte, plikter å gjennomføre aktiviteter som bidrar til å opplyse ansatte og øke bevisstheten i bedriften samt å evaluere disse tiltakene årlig. Dette nye ansvaret bør skape økt bevissthet om diskriminering på arbeidsplassen og stimulere til en mer rettferdig personalpolitikk blant arbeidsgiverne.

41. Den rådgivende komité stiller seg også positiv til at et forslag om å utarbeide en mer omfattende diskrimineringslov er under vurdering. Dette ville gi én samlet tekst som favner både diskrimineringsloven av 2006 og endringene i lover og forskrifter for ulike sektorer på dette området.

42. Den rådgivende komité kontaktes i de jødiske, kvenske og skogfinske minoritetene har ikke rapportert om diskriminering, til forskjell fra personer som tilhører romanifolket/taterne, som ofte opplever at de er ofre for diskriminering. Det samme gjelder personer som tilhører romminoriteten.

43. I denne forbindelse merker Den rådgivende komité seg at Likestillings- og diskrimineringsombudet (etablert i 2006) har mottatt svært få klager om diskriminering basert på etnisk opprinnelse. I perioden 2006–2009 behandlet ombudet kun 11 klager og var rådgiver i 47 saker.⁵ I henhold til Den rådgivende komité kontaktes mangler ombudet nødvendige ressurser til å øke sin synlighet og spille en proaktiv rolle, spesielt overfor personer som tilhører nasjonale minoriteter.

44. Den rådgivende komité er informert om at personer som tilhører minoritetene rom og romanifolket/taterne, og som opplever at de blir diskriminert, nøler med å kontakte ombudet, enten fordi de har for liten kunnskap om gjeldende lover og rettsmidler, eller fordi de mener ombudets virkemidler ikke passer til deres behov og omreisende livsstil. Flere kontakter fant det også uheldig at ombudet ikke kunne gi juridisk bistand til mulige ofre for diskriminering, til tross for begjæringer om dette.

45. Den rådgivende komité mener at informasjonskampanjer om ombudets arbeid rettet mot samfunnet som helhet og spesielt mot gruppene som er mest utsatt for diskriminering, ville kunne styrke gjennomføringen av lovverket for å bekjempe diskriminering.

Anbefalinger

46. Den rådgivende komité oppfordrer myndighetene til å skape økt bevissthet om arbeidet til Likestillings- og diskrimineringsombudet og bevilge de ressursene ombudet trenger for å utføre sine oppgaver effektivt. Det bør også iverksettes ytterligere tiltak for å støtte personer som tilhører nasjonale minoriteter, og som ønsker juridisk bistand for å utøve sine rettigheter i diskrimineringsaker.

47. Den rådgivende komité oppfordrer også myndighetene til å lytte til ombudets ønske om et utvidet mandat for å kunne tilby juridisk bistand til personer som mener de er ofre for diskriminering.

---

⁵Mellom 2006 og 2009 ble det fremført 4 klager av samer, 2 av romanifolket/taterne, 4 av rom og 1 av jøder. Når det gjelder ombudets rådgivningsvirksomhet, gjaldt 28 saker samer, 9 romanifolket/taterne, 4 rom, 2 jøder, 3 kvener og 1 skogfinner.

Rom og romanifolket/taterne

Anbefalinger fra de to forrige overvåkingssyklusene

48. I de tidligere overvåkingssyklusene ble myndighetene oppfordret til å øke innsatsen for å løse problemene som rom og romanifolket/taterne opplever i forbindelse med bolig, arbeid og utdanning.

Dagens situasjon

49. Den rådgivende komité merker seg med tilfredshet at myndighetene har iverksatt flere viktige tiltak de siste årene for å bedre situasjonen til rom og romanifolket/taterne på flere områder, deriblant bolig, arbeid og utdanning. Den merker seg spesielt verdien av Oslo kommunes prosjekt for å løse disse utfordringene, der voksne tilbys personlig tilpasset opplæring for å hjelpe dem med å integreres på arbeidsmarkedet (se også kommentarene under artikkel 6, 12 og 15 nedenfor). Videre introduserer en handlingsplan for likestilling og mangfold (2009–2012) 66 tiltak for å forenkle tilgangen til sosiale ytelser og tjenester for innvandrere og personer som tilhører nasjonale minoriteter. Handlingsplanen skal også gi økt kunnskap om omfanget av og årsakene til diskriminering som disse gruppene utsettes for, slik at problemstillingene kan løses gjennom en målrettet politikk, noe som bør ha en positiv effekt på den utsatte situasjonen som rom og romanifolket/taterne befinner seg i (se kommentarene under artikkel 3 over).

50. Den rådgivende komité merker seg at til tross for betydelig fremgang, er det fortsatt mange som tilhører rom og romanifolket/taterne som diskrimineres på overnattingssteder. Den rådgivende komité er spesielt bekymret over vanskelighetene som disse gruppene møter i forbindelse med reisene sine. Mange eiere av campingplasser nekter dem adgang eller kaster dem ut, slik at gruppene ikke kan stoppe når de har behov for det (se også kommentarer i paragraf 72). Flere kontakter nevnte også en diskriminerende holdning fra politiets side når politiet tilkalles av personer som tilhører disse gruppene, som ønsker å utøve sin rett til å benytte seg av campingplasser på samme grunnlag som alle andre. Den rådgivende komité regner denne diskriminerende holdningen fra politiets side som uforenlig med myndighetenes forpliktelse til å gjennomføre bestemmelsene i artikkel 4 i Rammekonvensjonen.

Anbefalinger

51. Den rådgivende komité anmoder myndighetene om å iverksette resolute tiltak for å forbedre situasjonen til personer som tilhører minoritetene rom og romanifolket/taterne, på reisene deres.

52. Den rådgivende komité anmoder myndighetene om å iverksette resolute tiltak for å forhindre enhver form for diskriminering mot personer som tilhører minoritetene rom og romanifolket/taterne når det gjelder tilgang på tjenester. Diskriminerende holdninger fra politiets side skal også sanksjoneres effektivt og behørig.

53. Myndighetene bør påse at politikk og programmer som tar sikte på å forbedre situasjonen til rom og romanifolket/taterne gjennomføres effektivt i tett samarbeid med personene som berøres.

Artikkel 5 i Rammekonvensjonen

Økonomisk støtte til nasjonale minoriteters kultur

Anbefalinger fra de to forrige overvåkingssyklusene

54. I de forrige overvåkingssyklusene ba Den rådgivende komité myndighetene om å trappe opp innsatsen for å støtte kulturaktivitetene til nasjonale minoriteter og sikre at tiltakene dekket behovene til disse gruppene, spesielt språklig. Videre ble myndighetene oppfordret til å følge opp etableringen av et sosialt senter for rom i Oslo.

55. Myndighetene ble også bedt om å sørge for at det tas hensyn til behovene til nasjonale minoriteter i museumsreformen,⁶ spesielt ved å rådføre seg med dem når det tas beslutninger om vern av deres kultur og tradisjon.

Dagens situasjon

56. Den rådgivende komité merker seg med tilfredshet at myndighetene fortsatt gir betydelig støtte til vern av nasjonale minoriteters kulturinstitusjoner. Det er tilfredsstillende å se at ordningen består av et årlig tilskudd som gir regelmessig finansiering og kontinuitet i aktivitetene og programmene. I tillegg er det mulig å søke om ytterligere finansiering for tilfeldige prosjekter. Den rådgivende komité bemerker med interesse at det er gitt tilskudd til støtte for minoritetsspråk, noe som blant annet har resultert i åpningen av et norsk, kvensk/finsk og samisk språk- og kultursenter i Storfjord kommune. Den rådgivende komité merker seg også at tilskuddene til ulike museer for nasjonale minoriteters kultur og historie økte mellom 2007 og 2010.

57. Den rådgivende komité merker seg at museumsreformen, som tar sikte på å slå sammen mindre virksomheter til større enheter som tilhører nettverket av norske museer, ble avsluttet i 2009. Representantene for den skogfinske minoriteten, som tidligere har uttrykt et sterkt forbehold mot sammenslåingen, har bekreftet at deres museum (Norsk Skogfinsk Museum) har fortsatt å motta offentlig støtte, og at spørsmålet om en mulig tilknytning til det nye Hedmark fylkesmuseum, som åpnet i januar 2010 i forbindelse med reformen, kan bli vurdert i nær fremtid.

58. Selv om barna har tilbud om finskopplæring, er representanter for skogfinnene bekymret over at flere barneskoler skal stenges på grunn av for få elever. De frykter at stengningen kan være negativ for vernet av deres kultur, språk og identitet.

59. Representanter for den kvenske minoriteten gjorde også Den rådgivende komité oppmerksom på behovet for ytterligere økonomiske ressurser for å fremme det kvenske språket og etablere et kulturfond.

60. Videre finner representanter for rom og romanifolket/taterne det beklagelig at myndighetene ikke tar tilstrekkelig hensyn til deres kultur og tradisjoner. De opplever at mange prosjekter dreier seg om å etablere steder, som arkiver og museer, som forteller roms historie, men at dagens situasjon forbigås. De understreker at selv om deres tradisjonelle livsstil er nomadisk og at reise er en del av deres identitet, har myndighetene bevilget lite ressurser til å støtte reisene deres og informere det norske samfunnet om hva reisene betyr for vernet av deres kultur. Derfor finner Den rådgivende komité det beklagelig at det ikke har skjedd noen fremdrift

---

⁶Reformen av museumsnettverket ble startet i 2006 under ledelse av Oslo Museum. Nettverket består nå av 21 svært forskjellige museer. Alle museene fokuserer på saker relatert til urfolk, nasjonale minoriteter eller nyere innvandring.

når det gjelder etableringen av et sosialt senter for rom i Oslo. Til tross for myndighetenes kunngjøring er det fortsatt heller ikke gitt støtte til et program for forskning på nasjonale minoriteter.

61. Generelt uttrykte representanter for alle nasjonale minoriteter at de fant det beklagelig at økonomisk støtte til prosjekter som forteller deres historie, kommer på bekostning av prosjekter som ville hjulpet dem med å ivareta samtidskulturen. De ønsker at myndighetene skal skape et miljø som bidrar til at minoritetsspråkene benyttes.

62. Den rådgivende komité minner om at undervisning i og bruk av minoritetsspråk er en av de viktigste måtene å videreføre og verne kulturen til nasjonale minoriteter på, og det er myndighetenes ansvar å iverksette tiltak for å støtte minoritetskulturer, spesielt ved å verne språkene. Den rådgivende komité mener myndighetene bør ta hensyn til det personer som tilhører de nasjonale minoritetene ønsker, spesielt når det gjelder deres kulturoppfatning, og bidra til økt informasjon om minoritetskulturene blant den øvrige befolkningen. Kulturprosjekter bør tilpasses de behovene som det er viktigst for de nasjonale minoritetene å få dekket. Den rådgivende komité minner om at artikkel 5 ikke bare har til hensikt å verne, men også å legge forholdene til rette for at personer som tilhører nasjonale minoriteter, skal kunne ivareta og utvikle sin kultur.

Anbefalinger

63. Den rådgivende komité ber myndighetene iverksette nødvendige tiltak for effektivt å støtte minoritetskulturene, og spesielt minoritetsspråkene.

64. Den rådgivende komité ber myndighetene være mer oppmerksomme på de behovene personer som tilhører nasjonale minoriteter selv uttrykker, slik at det ikke bare er det historiske bildet som vernes, men også aspekter ved den identiteten de har i dag, deriblant kulturen og språket, i nært samarbeid med personene det gjelder.

Artikkel 6 i Rammekonvensjonen

Bekjempe intoleranse

Anbefalinger fra de to forrige overvåkingssyklusene

65. I de forrige overvåkingssyklusene ble myndighetene bedt om å iverksette ytterligere tiltak for å øke kunnskapen om historien og kulturen til nasjonale minoriteter og de ulike gruppene som det norske samfunnet består av, samt å sørge for at media spilte en aktiv rolle i dette arbeidet.

66. Den rådgivende komité oppfordret også myndighetene til å lære opp organene som opprettholder lov og orden for å styrke den gjensidige tilliten mellom rom og politiet.

Dagens situasjon

67. Den rådgivende komité merker seg at Norge fortsatt kjennetegnes av et klima av toleranse. Da det norske samfunnet blir stadig mer mangfoldig, søker myndighetene å utvikle tiltak som øker kunnskapen om andre kulturer og de positive sidene ved mangfoldet. De siste årene har myndighetene utarbeidet flere rapporter om Norges generelle tilnærming til problemstillinger i forbindelse med integrering, innvandring og minoriteter, og rapportene kan legges til grunn for en grundig analyse av norsk politikk på disse områdene. Den rådgivende komité ser spesielt positivt på forskningen som er utført av Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter. Formålet med prosjektet er å undersøke hvordan jødedommen og islam oppfattes av den norske befolkningen og forstå årsakene til at ungdom iblant opptrer intolerant

overfor minoritetsgrupper. Følgelig samarbeides det med lærere for å finne verktøy for undervisning i samtidshistorie, for eksempel om Holocaust og konflikten mellom israelere og palestinere, til elever av ulik etnisk opprinnelse og religiøs bakgrunn. I den sammenheng, og i lys av informasjon som er mottatt om eksempler på intoleranse, spesielt blant barn og ungdom overfor jøder, vil Den rådgivende komité understreke hvor viktig det er å arbeide for gjensidig respekt på skolene.

68. Til tross for at myndighetene siden 2006 har gitt tilskudd til arbeidet med å gjøre synagogene i Oslo og Trondheim tryggere, viser informasjon fra representanter for den jødiske minoriteten at de ofte blir truet.

69. Den rådgivende komité registrerer en økning av rasisme og intoleranse overfor personer som tilhører minoritetsgrupper. Representanter for det sivile samfunnet oppgir at hyppigheten av fiendtlige uttalelser om innvandrere har økt i den politiske og offentlige debatten de siste årene. Prinsippet om å respektere ytringsfriheten bidrar ofte til at hets ikke straffes. Den rådgivende komité finner det bekymringsfullt at store deler av befolkningen, media eller de politiske lederne ikke later til å reagere sterkt nok eller fordømme de fiendtlige holdningene sterkt nok. Den rådgivende komité har for eksempel blitt fortalt at det på forsommeren er vanlig at lokalaviser advarer mot rom og romanifolket/taterne som kommer til kommunen. Disse holdningene bidrar til å styrke fordommene mot personer som tilhører disse gruppene.

70. Selv om Pressens faglige utvalg sjelden får klager om etnisk diskriminering, er Den rådgivende komité overbevist om at stadige tilfeller av intoleranse som ikke resulterer i noen sanksjoner, skaper aksept for hets og oppmuntrer til intoleranse blant befolkningen. Media som ikke overholder de etiske retningslinjene, bør gjøres gjenstand for passende sanksjoner.

71. Når det gjelder forholdet mellom medlemmer av nasjonale minoriteter og politiet, bemerker Den rådgivende komité med tilfredshet at det stadig satses på økt rekruttering av personer som tilhører nasjonale minoriteter, samt på å gi flest mulig innen politiet mer kunnskap om kulturelt mangfold.

72. Samtidig er Den rådgivende komité fortsatt bekymret for gjentatte eksempler på at politiet diskriminerer rom og romanifolket/taterne, som klager over at de ikke kan stole på politiets støtte dersom de nektes tilgang til campingplasser. For å bekjempe fordommer mot rom og romanifolket/taterne og lette tilgangen deres til campingplasser mener Den rådgivende komité at myndighetene bør informere politiet og de fastboende, spesielt eiere av campingplasser og ferierende der, om hvorfor disse menneskene reiser, og om betydningen av å reise for å ivareta denne viktige delen av gruppenes kulturelle identitet. Den rådgivende komité mener at innsatsen for økt integrering i et flerkulturelt samfunn bør følges opp av bestemte tiltak for å hjelpe minoritetsgrupper med å ta vare på sin kulturelle identitet.

Anbefalinger

73. Den rådgivende komité anmoder myndighetene om å iverksette mer resolute tiltak for å fremme toleranse, gjensidig respekt og sosial samhørighet i det norske samfunnet og å sørge for at tiltakene gjøres gjenstand for grundig og regelmessig evaluering. Myndighetene bør også oppfordre media til å overholde gjeldende etiske retningslinjer, med behørig hensyn til mediens uavhengighet.

74. I forbindelse med politiutdanningen ber Den rådgivende komité myndighetene om å understreke særpreget i den tradisjonelle livsstilen til rom og romanifolket/taterne som en viktig del av deres kulturelle identitet og bidra til at personer med bakgrunn fra disse samfunnene rekrutteres til politiet.

75. Den rådgivende komité oppfordrer myndighetene på det sterkeste til å påse at rom og romanifolket/taterne ikke nektes adgang til campingplasser uten gyldig grunn.

76. Den rådgivende komité oppfordrer myndighetene på det sterkeste til å sørge for sikkerheten til alle personer som tilhører nasjonale minoriteter, spesielt på og rundt deres religiøse samlingssteder, i samarbeid med representantene for disse gruppene.

Utvalget for romanifolket/taterne

Dagens situasjon

77. Den rådgivende komité finner opprettelsen av et utvalg for romanifolket/taterne i 2009 interessant. Utvalget, som består av fem uavhengige eksperter og tre representanter fra organisasjoner for romanifolket/taterne, er instruert om å undersøke måten assimileringspolitikken overfor disse minoritetene ble gjennomført på fra 1930 til 1960, spesielt vedrørende plasseringen av rundt 2 000 barn i fosterhjem og steriliseringen av rundt 450 kvinner. Resultatet av denne omfattende granskningen forventes å være tilgjengelig i slutten av 2013, og det bør da bli mulig å identifisere alle ofrene og gi dem korrekt erstatning.

78. Kontaktene til Den rådgivende komité understreket at det iblant kan være vanskelig for ofre å bevise sin identitet og personlige historie da de ikke kan vise til noen rettslig avgjørelse om plassering i fosterhjem eller har andre former for dokumentasjon. De fant det beklagelig at prosedyren var for byråkratisk, og at de lokale myndighetene som har ansvaret for å behandle disse sakene, ikke ga dem nødvendig prioritet. De uttrykte også bekymring over at det ikke fantes noen nasjonal ordning for økonomisk erstatning.

79. Til tross for anerkjennelsen av myndighetenes innsats mener Den rådgivende komité at det å frarøve disse menneskene muligheten til å identifisere seg med sin egen kultur utgjør en svært stor urett.

Anbefalinger

80. Den rådgivende komité anmoder myndighetene om å iverksette effektive tiltak for at personer som tilhører minoritetene rom og romanifolket/taterne og har vært offer for den tidligere assimileringspolitikken, skal kunne utøve sine rettigheter. Videre oppfordres myndighetene til umiddelbart å iverksette alle mulige tiltak, deriblant en mer proaktiv holdning, som å bruke offentlige arkiver og annen dokumentasjon for at de gjeldende personene skal kunne identifiseres i henhold til sin egen kulturelle opprinnelse. Myndighetene bør også etablere en nasjonal ordning for tildeling av behørig økonomisk erstatning i tett samarbeid med personene det gjelder.

Artikkel 7 i Rammekonvensjonen

Utøve retten til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet

Anbefalinger fra de to forrige overvåkingssyklusene

81. I de to forrige overvåkingssyklusene ble myndighetene bedt om å påse at anvendelsen av de nye bestemmelsene om religionsundervisning ikke ville tvinge elever til å følge undervisning som legger vekt på én bestemt religion eller tro.

Dagens situasjon

82. Den rådgivende komité merker seg med tilfredshet at systemet som er etablert, fungerer godt, og at samvittighetsfriheten og religionsfriheten respekteres.⁷ Det forventes at myndighetene vil fortsette å respektere disse prinsippene fullt ut i religionsundervisningen.

Artikkel 9 i Rammekonvensjonen

Adgang til tilstedeværelse i media for personer som tilhører nasjonale minoriteter

Anbefalinger fra de to forrige overvåkingssyklusene

83. I de forrige overvåkingssyklusene ble myndighetene bedt om å øke andelen programmer beregnet på den kvenske minoriteten og ta behørig hensyn til behovene til nasjonale minoriteter i media for å gi et mer korrekt bilde av mangfoldet i det norske samfunnet.

Dagens situasjon

84. Den rådgivende komité ser positivt på NRKs vedtektsendring av juni 2009 med en forpliktelse om å fremme kulturen til ulike minoritetsgrupper i media og skape nye programmer som bidrar til utviklingen av et flerkulturelt samfunn.

85. Videre merker Den rådgivende komité seg at staten fortsatt gir støtte til den kvenske månedsavisen *Ruijan Kaiku*. Ifølge representanter for det kvenske samfunnet er imidlertid ikke tilskuddet stort nok til å dekke behovet deres.

86. Den rådgivende komité er bekymret over at nasjonal radio kun sender ett 12 minutters program i uken på finsk og kvensk språk, beregnet på personer som tilhører den kvenske minoriteten og finsttalende, deriblant nyere innvandrere, noe som er altfor lite til å dekke behovet til denne minoriteten. Den rådgivende komité finner det beklagelig at så lite er gjort siden første overvåkingssyklus, til tross for anmodningene fra denne minoriteten over flere år. Myndighetene er klar over dette problemet, men hevder at respekten for medias uavhengighet hindrer dem fra å gripe inn i debatten. Den rådgivende komité er enig i at prinsippet om uavhengige medier skal respekteres, men mener samtidig at myndighetene bør sørge for at mangfoldet i samfunnet gjenspeiles i offentlige medier.

Anbefaling

87. Den rådgivende komité anmoder myndighetene om å sørge for at behovene til personer som tilhører den kvenske minoriteten, dekkes behørig gjennom økt offentlig radiokringkasting, samtidig som mediens uavhengighet respekteres.

Artikkel 10 i Rammekonvensjonen

Bruk av minoritetsspråk ved kontakt med forvaltningsmyndighetene

Anbefalinger fra de to forrige overvåkingssyklusene

88. I de forrige overvåkingssyklusene ble myndighetene oppfordret til å vurdere nødvendige tiltak for at personer som tilhører den kvenske minoriteten, i større grad skal kunne bruke sitt eget språk i kontakten med lokale forvaltningsmyndigheter.

---

⁷Norge har implementert dommen til Den europeiske menneskerettsdomstolen i saken Folgerø m.fl. mot Norge av 29. juni 2007, klage nr. 15472/02.

Dagens situasjon

89. Den rådgivende komité merker seg at ifølge rapporten som ble vedtatt i 2010 av Ekspertkomiteen for Den europeiske pakten om regions- eller minoritetsspråk, er situasjonen for det kvenske språket fortsatt prekær til tross for anerkjennelsen av kvensk som eget språk.⁸

90. Ifølge informasjon som Den rådgivende komité har fått, blir kvensk språk sjelden snakket av eller med lokale myndigheter, og ingen offentlige dokumenter blir skrevet på kvensk. Denne situasjonen skyldes antageligvis ikke manglende evne eller vilje til å snakke språket, men snarere språkets stadig sjeldnere tilstedeværelse i det offentlige. Den rådgivende komité understreker hvor viktig det er at myndighetene aktivt oppmuntrer til bruk av et anerkjent minoritetsspråk og gjør en innsats for å fremme aksepten for og bruken av språket i samfunnet.

Anbefaling

91. Den rådgivende komité anmoder myndighetene om å fremme bruken av kvensk i offentlige anliggender, i nært samråd med representanter for den kvenske minoriteten.

Artikkel 11 i Rammekonvensjonen**Bruk av minoritetsspråk i etternavn***Dagens situasjon*

92. Den rådgivende komité merker seg at de fleste kvenske og finske bokstavene er blitt brukt i folkeregisteret siden 2009, slik at navnet på personer som tilhører disse gruppene, er stavet korrekt.

93. Myndighetene oppgir at de har blitt informert om enkelte tilfeller der personer som tilhører nasjonale minoriteter, ikke har fått tilbake sitt gamle navn ettersom det ikke kunne dokumenteres at navnet var blitt brukt tidligere. Ifølge myndighetene kan dette skyldes at de lokale myndighetene har feiltolket prinsippene i navneloven og Rammekonvensjonen (se også observasjoner under artikkel 15 under).

94. Den rådgivende komité understreker at de sentrale myndighetene plikter å sørge for at lover og regler som beskytter personer som tilhører nasjonale minoriteter, håndheves korrekt og effektivt i hele landet.

Anbefaling

95. Den rådgivende komité oppfordrer regjeringen til å sørge for at lokale myndigheter i hele Norge anvender navneloven korrekt overfor personer som tilhører nasjonale minoriteter, i samsvar med prinsippene i Rammekonvensjonen.

Stedsnavn på minoritetsspråk*Anbefalinger fra de to forrige overvåkingssyklusene*

96. I de forrige overvåkingssyklusene oppfordret Den rådgivende komité myndighetene til å iverksette alle nødvendige tiltak for å garantere at den gjeldende nasjonale lovgivningen om stedsnavn ble korrekt gjennomført på lokalt nivå.

---

⁸Se fjerde rapport om Norge vedrørende Den europeiske pakten om region- eller minoritetsspråk, vedtatt 10. mars 2010, ECRML(2010)3.

Dagens situasjon

97. Den rådgivende komité anser det som positivt at stedsnavnloven ble endret i 2008 for å åpne for flere stedsnavn på kvensk.

98. Ifølge Den rådgivende komité's kontakter er imidlertid kvenske stedsnavn uvanlige, og representanter for denne minoriteten møter fortsatt uvilje hos enkelte kommunale og nasjonale myndigheter som ikke tilkjenner bestemmelsen om topografiske angivelser prioritet.

Anbefaling

99. Den rådgivende komité oppfordrer myndighetene på det sterkeste til å iverksette mer proaktive tiltak for å sikre at bestemmelsene i artikkel 11.3 i Rammekonvensjonen gjennomføres effektivt på regionalt og lokalt nivå.

Artikkel 12 i Rammekonvensjonen

Utdannings situasjonen for barn av rom og romanifolket/taterne

Anbefalinger fra de to forrige overvåkingssyklusene

100. I de forrige overvåkingssyklusene oppfordret Den rådgivende komité myndighetene til å fortsette arbeidet med integrering av og undervisning for barn av rom og romanifolket/taterne. Myndighetene ble også bedt om å utarbeide og treffe tiltak for å styrke den gjensidige kunnskapen og skape økt bevissthet blant lærerne om et flerkulturelt miljø.

Dagens situasjon

101. Den rådgivende komité merker seg med interesse Oslo kommunes prosjekt, som har pågått siden 2009, for å løse vanskelighetene som barn av rom og romanifolket/taterne møter på,⁹ spesielt når det gjelder fraværet blant elevene (se også kommentarer under artikkel 4 over). Den rådgivende komité finner det svært rosverdig at myndighetene har hatt en så pragmatisk og inkluderende tilnærming i denne saken, med samarbeid med foreldre som har uttrykt ønske om å lære å lese og skrive, og med en kontaktperson fra romsamfunnet. Takket være dette samspillet later det nå til å være etablert en gjensidig tillit mellom alle aktører, og fraværet blant elevene har følgelig gått ned. Videre tilbys spesialundervisning til alle elever med særskilte behov, uavhengig av deres etniske opprinnelse. Den rådgivende komité anser det som positivt at prosjektet er åpnet for innvandrerbarn som har bodd i Norge i minst tre måneder. Det er også tilfredsstillende at myndighetene vurderer resultatet av prosjektet som positivt og vurderer å utvikle prosjektet til en permanent ordning. I tillegg har prosjektet bidratt til å gjøre lærerne kjent med kulturen til rom og romanifolket/taterne. Den rådgivende komité gleder seg over å se at lærerne blir stadig mer oppmerksomme på det flerkulturelle miljøet, spesielt etter reformen Kunnskapsløftet, der en av målsetningene er at alle elever skal ha god kunnskap om historien og bakgrunnen til de nasjonale minoritetene innen utgangen av 7. klasse.

102. Til tross for denne positive utviklingen er Den rådgivende komité bekymret for at undervisningen for et stort antall barn av rom og romanifolket/taterne ikke sikres godt nok i sommermånedene når de reiser med foreldrene. Ifølge Den rådgivende komité's kontakter er det ikke godt nok tilrettelagt for å fortsette undervisningen for barn av rom i denne perioden, selv om moderne teknologi bør gjøre det mulig med fjernundervisning.

---

⁹Prosjektet omfatter rundt 80 barn.

103. Den rådgivende komité mener at personer som tilhører rom og romanifolket/taterne, bør kunne videreføre sin tradisjonelle livsstil, som er en del av deres kulturelle identitet, uten at det går utover barnas utdanning (se også observasjonene under artikkel 5 over).

Anbefalinger

104. Den rådgivende komité ber myndighetene om fortsatt å styrke tiltakene som er truffet for å løse problemene som barn av rom og romanifolket/taterne møter på i skolesystemet, innenfor rammen av en løpende dialog med representanter fra disse minoritetene.

105. Den rådgivende komité oppfordrer myndighetene på det sterkeste til å finne løsninger som er tilpasset den bestemte livsstilen til rom og romanifolket/taterne, for å gi dem lik tilgang til god undervisning samtidig som de kan ivareta sin egen kultur, ved å skape tilpassede undervisningsordninger, deriblant fjernundervisning.

Artikkel 14 i Rammekonvensjonen

Undervisning i og på minoritetsspråk

Anbefalinger fra de to forrige overvåkingssyklusene

106. I de forrige overvåkingssyklusene oppfordret Den rådgivende komité myndighetene til å legge forholdene til rette for kvenskundervisning.

107. Myndighetene ble også bedt om å se på behovet for og etterspørselen etter undervisning av og på minoritetsspråk og å oppfylle eventuelle behov på dette området.

Dagens situasjon

108. Den rådgivende komité finner det positivt at det undervises i kvensk og finsk på grunnskoler og videregående skoler i Tromsø og i en rekke kommuner i Troms og Finnmark, selv om antallet elever som følger undervisning på kvensk, går ned. Det er en lignende situasjon på Universitetet i Tromsø, der Det humanistiske fakultet tilbyr undervisning i kvensk og finsk året rundt på samtlige nivåer, men opplever at det er langt færre studenter som studerer kvensk enn finsk. Da det ikke finnes barnehager som tilbyr kvenskundervisning, lærer heller ikke barna minoritetsspråket sitt før skolepliktig alder. Den rådgivende komité mener at siden situasjonen til det kvenske språket er så prekær, bør alle tiltak for å øke de kvensktalendes bruk av kvensk språk støttes, inkludert blant barn under skolepliktig alder, for å skape et sosialt miljø som bidrar til at språket læres og brukes.

109. Den rådgivende komité merker seg med interesse at standardiseringsprosessen for kvensk fortsetter med støtte fra myndighetene, som i 2006 finansierte etableringen av Kvensk språkråd, som har ansvaret for å gjennomføre arbeidet, under ledelse av Kvensk institutt. Denne regjeringspolitikken faller inn under stortingsmeldingen av 2008 om språkpolitikk, der det angis hvilke tiltak myndighetene skal iverksette for å revitalisere det kvenske språket. Disse innbefatter at det tas hensyn til standardiseringen av kvensk språk når budsjettet og mandatet for Kvensk institutt fastsettes.

110. Til tross for utviklingen finner representantene for den kvenske minoriteten det beklagelig at utfordringer tilknyttet lærerutdanningen fortsatt ikke er løst, og at det er mangel på undervisningsmaterieil. Kvensk institutt gjorde Den rådgivende komité oppmerksom på hvor omfattende standardiseringsarbeidet er, samt at de økonomiske ressursene og personalressursene ikke strekker til dersom arbeidet skal kunne utføres innenfor en rimelig tidsramme. Den rådgivende komité fant det også beklagelig at det til tross for myndighetenes innsats ikke finnes noen omfattende og egnet politikk for vern og utbredelse av kvensk språk.

111. Den rådgivende komité anerkjenner myndighetenes innsats så langt, men mener innsatsen for det kvenske språket bør intensiveres. Myndighetene bør spesielt være oppmerksomme på behovene til Kvensk institutt, slik at standardiseringsprosessen kan fullføres innen rimelig tid.

Anbefalinger

112. Den rådgivende komité anmoder myndighetene om å utforme, vedta og gjennomføre en omfattende og egnet politikk for vern og utbredelse av kvensk språk i samråd med representanter for denne minoriteten.

113. Den rådgivende komité oppfordrer myndighetene til å fortsette innsatsen for å revitalisere kvensk språk og skaffe til veie de ressursene Kvensk institutt trenger for å fullføre standardiseringen av kvensk språk innenfor en rimelig tidsramme. Det bør iverksettes ytterligere tiltak for å utvikle kvenskundervisningen for barn under skolepliktig alder.

Artikkel 15 i Rammekonvensjonen

Nasjonale minoriteters deltakelse i offentlige anliggender

Anbefalinger fra de to forrige overvåkingssyklusene

114. I de forrige overvåkingssyklusene oppfordret Den rådgivende komité myndighetene til å styrke de eksisterende ordningene for samråd med nasjonale minoriteter og deres deltakelse i beslutningsprosessen.

115. Myndighetene ble også bedt om å påse at Finnmarksloven anvendes korrekt hva angår alle berørte personer og spesielt kvenene.

Dagens situasjon

116. Den rådgivende komité merker seg at samråd med nasjonale minoriteter skjer via Det interdepartementale samordningsutvalget for nasjonale minoriteter og Kontaktforum mellom nasjonale minoriteter og sentrale myndigheter. Det registreres at andre kommunikasjons- og samrådskanaler brukes, som de bilaterale møtene som regelmessig organiseres av fagdepartementer og minoritetsforeninger samt andre aktører i sivilsamfunnet, for å få deres synspunkt på lovforslag og andre spørsmål som berører dem.

117. Ifølge myndighetene bør all politikk som ble overført til Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet (FAD) i 2010 og vedrører nasjonale minoriteter, bidra til å styrke dialogen med de nasjonale minoritetene ettersom FAD har ansvaret for å styrke forholdet mellom aktuelle statlige instanser og nasjonale minoriteter. Reformen skal også gjøre regionale og lokale myndigheter mest mulig involvert og ansvarlige på disse områdene, for regjeringen er inneforstått med at disse myndighetene ikke alltid vet hvilke forpliktelser de har, spesielt ikke ifølge bestemmelsene i Rammekonvensjonen (se også kommentarer under artikkel 11 over).

118. I henhold til Den rådgivende komité's kontakter har denne nylige ansvarsendringen i regjeringen derimot gitt dårligere koordinering, noe som ofte resulterer i repetitive og uproduktive formaliteter for nasjonale minoriteters forbund og foreninger som kontakter offentlige myndigheter i forbindelse med søknader om tilskudd og andre anliggender.

119. Den rådgivende komité forstår at FAD har ansvaret for koordineringen, og at myndigheten til å innføre politikk og behandle saker av betydning fortsatt ligger hos fagdepartementene. Ikke desto mindre vil Den rådgivende komité minne om at det er myndighetenes ansvar å iverksette nødvendige tiltak for å sikre en effektiv kommunikasjon med

personer som tilhører nasjonale minoriteter, og for å sikre at de kan utøve sine rettigheter effektivt.

120. Representantene for det kvenske samfunnet har også fremført en klage til Den rådgivende komité om at de ikke blir rådspurt i beslutninger vedrørende naturforvaltning, som for eksempel retten til å jakte og fiske i de nyetablerte naturparkene, i henhold til Finnmarksloven av 2005.

121. Myndighetene understreker at i henhold til Finnmarksloven har alle innbyggere samme jakt- og fiskerettigheter uavhengig av etnisk opprinnelse eller identitet. Loven medførte også at det ble opprettet en egen kommisjon for Finnmark for vurdering av spørsmålet om eksisterende rettigheter, og ved uoverensstemmelser kan partene henvende seg til Utmarksdomstolen for Finnmark som er opprettet for dette formålet. Den rådgivende komité anser det fortsatt som viktig å påse at alle berørte personer rådspørres i saker som gjelder dem.

Anbefalinger

122. Den rådgivende komité oppfordrer myndighetene til å videreføre den dialogbaserte tilnærmingen for at representanter fra nasjonale minoriteter fortsatt skal delta aktivt i beslutningsprosesser som vedrører dem, samt å sørge for koordinering mellom alle statlige myndigheter og nasjonale minoriteter som berøres.

123. Myndighetene bes også om å iverksette tiltak som øker synligheten til og forståelsen av Rammekonvensjonen, og som gir effektiv gjennomføring på regionalt og lokalt nivå.

Rom og romanifolkets/taternes deltakelse i samfunnslivet

Anbefalinger fra de to forrige overvåkingssyklusene

124. I de forrige overvåkingssyklusene ble myndighetene bedt om å treffe bestemte tiltak for rom og romanifolket/taterne for å løse vanskelighetene disse gruppene møter på, spesielt på arbeidsmarkedet.

Dagens situasjon

125. Den rådgivende komité ble fortalt at det fortsatt er vanskeligheter forbundet med rom og romanifolkets/taternes deltakelse i samfunnslivet, til tross for innovative prosjekter som skal hjelpe disse gruppene med å få tilgang til arbeidsmarkedet (se kommentarer under artikkel 4 og 12 over). Den rådgivende komité ble også informert om at effekten av disse tiltakene er begrenset, selv om enkelte personer som tilhører rom og romanifolket/taterne, har fått økonomisk støtte til å starte små bedrifter.

Anbefaling

126. Den rådgivende komité oppfordrer myndighetene til å evaluere tiltakene som allerede er iverksatt med tanke på å øke deltakelsen til rom og romanifolket/taterne i samfunnslivet, samt å vurdere nye tiltak i samråd med personer som tilhører nasjonale minoriteter.

Artikkel 18 i Rammekonvensjonen

Bilateralt og regionalt samarbeid i minoritetssaker

Anbefalinger fra de to forrige overvåkingssyklusene

127. I de forrige overvåkingssyklusene ble myndighetene oppfordret til å utvikle et regionalt samarbeid for å beskytte nasjonale minoriteter.

Dagens situasjon

128. Den rådgivende komité merker seg med tilfredshet at Nordisk arbeidsgruppe for nasjonale minoriteter¹⁰ fortsatt møtes årlig for å granske politikk og spørsmål relatert til minoritetssaker. I henhold til informasjon som er mottatt, er imidlertid ikke det tverrnasjonale samarbeidet tilfredsstillende på regionalt nivå.

Anbefaling

129. Den rådgivende komité oppfordrer myndighetene til å fortsette samarbeidet med nabolandene, deriblant gjennom Nordisk arbeidsgruppe for nasjonale minoriteter.

---

¹⁰Nordisk arbeidsgruppe for nasjonale minoriteter er en statlig struktur som ble opprettet i 2004 og består av representanter fra svenske, finske, danske og norske departementer.

III. KONKLUSJONER

130. Den rådgivende komité mener at følgende konklusjoner kan tjene som grunnlag for konklusjonene og anbefalingene som Ministerkomiteen vedtar for Norge.

Positiv utvikling etter to overvåkingssykluser

131. Norge har konsekvent ført en støttende politikk overfor personer som tilhører nasjonale minoriteter, og har hatt en inkluderende og positiv tilnærming når det gjelder Rammekonvensjonens personlige virkeområde. Også innvandrere som nylig har ankommet Norge og tilhører etniske grupper som har status som nasjonale minoriteter i landet, dekkes av de samme tiltakene som gjelder for nasjonale minoriteter.

132. Diskrimineringsloven av 2006 ble endret i 2009 for å gi arbeidsgiverne en større rolle i kampen mot diskriminering på arbeidsplassen. Videre ble Likestillings- og diskrimineringsombudet opprettet i 2006 for å overvåke gjennomføringen av lovbestemmelser, vurdere praksis og ta imot klager fra enkeltpersoner. Det er utarbeidet en handlingsplan for å fremme likestilling og hindre etnisk diskriminering (2009–2012), og i Oslo gjennomføres det et læringsprosjekt for å inkludere rom i ulike arenaer i samfunnet.

133. Ettersom mangfoldet øker i det norske samfunnet, søker myndighetene å utvikle tiltak som øker kunnskapen om andre kulturer og formidler de positive aspektene ved et mangfoldig samfunn, som for eksempel prosjektet til Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter, der nordmenns oppfatninger om jødedom og islam blir analysert.

134. Norge støtter fortsatt tiltak for å øke politiets rekruttering av personer som tilhører nasjonale minoriteter, samt å lære flest mulig ansatte i politiet om kulturelt mangfold.

135. De siste årenes innsats for å rette opp uretten som ble begått mot romanifolket/taterne under den tidligere assimileringspolitikken er intensivert, spesielt gjennom etableringen av utvalget for romanifolket/taterne.

136. Norge fortsetter å gi økonomisk støtte i form av årlige tilskudd til utdanning og kulturelle aktiviteter som organiseres av representanter for nasjonale minoriteter. Det er iverksatt ytterligere tiltak for å revitalisere og fremme kvensk kultur, som for eksempel gjennom standardiseringen av kvensk språk.

Negative funn etter to overvåkingssykluser

137. Personer som tilhører minoritetene rom og romanifolket/taterne og opplever at de blir diskriminert, nøler med å kontakte ombudet, enten fordi de har for liten kunnskap om gjeldende lover og rettsmidler, eller fordi de mener ombudets virkemidler ikke passer til deres behov og omreisende livsstil. Det er kun fremmet noen få klager om diskriminering basert på etnisk opprinnelse. Det later til at ombudet mangler de nødvendige ressursene for å bli mer synlig, spesielt overfor personer som tilhører nasjonale minoriteter. Ombudet har altså ikke tilstrekkelige ressurser til å utføre oppgavene sine effektivt i dag.

138. Hyppigheten av fiendtlige uttalelser om innvandrere har økt i den politiske og offentlige debatten de siste årene. Det virker ikke som befolkningen, media eller de politiske lederne reagerer sterkt nok eller fordømmer de fiendtlige holdningene sterkt nok. Prinsippet om å respektere ytringsfriheten bidrar ofte til at hets ikke straffes.

139. Det er rapportert om fiendtlige og diskriminerende holdninger fra politiets side mot personer som tilhører rom og romanifolket/taterne, som klager over at de ikke kan stole på politiets støtte dersom de nektes tilgang til campingplasser på reisene sine.

140. Det rapporteres fortsatt om visse vanskeligheter med å få utbetalt individuell erstatning for romanifolket/taterne som har vært offer for den tidligere assimileringspolitikken og ikke kan bevise sin kulturelle opprinnelse da de ikke kan vise til noen rettslig avgjørelse om plassering i fosterhjem eller har andre former for dokumentasjon. Det rapporteres fortsatt om visse vanskeligheter med å få tilgang til individuell erstatning i mangel av en nasjonal ordning for tildeling av økonomisk erstatning.

141. Nasjonal radio kringkaster kun ett tolv minutters ukentlig program på finsk og kvensk språk, beregnet på den kvenske minoriteten.

142. Kvensk språk er fortsatt i en prekær situasjon, og det kreves mer målbevisste tiltak for å skape et miljø som oppmuntrer til bruk av minoritetsspråket. Da det ikke finnes barnehager som tilbyr kvenskundervisning, lærer ikke barna som tilhører denne minoriteten, minoritetsspråket sitt før skolepliktig alder. Det er også mangel på kvalifiserte lærere som snakker kvensk språk, samt på undervisningsmateriell.

143. Det er beklagelig at undervisningen for et stort antall barn av rom og romanifolket/taterne ikke sikres godt nok om sommeren når disse barna reiser med foreldrene. Nye ordninger må på plass for å tilby disse barna fjernundervisning.

Anbefalinger

144. I tillegg til tiltakene som skal iverksettes for å gjennomføre de detaljerte anbefalingene i del I og II av Den rådgivende komité's uttalelse, bes myndighetene om å iverksette følgende tiltak for videre gjennomføring av Rammekonvensjonen:

Funn som krever umiddelbare tiltak¹¹

- **Iverksette mer resolute tiltak for å fremme toleranse, gjensidig respekt og sosial samhörighet i det norske samfunnet, og for å sikre at det foretas en regelmessig og grundig evaluering av tiltakene; iverksette nødvendige tiltak for at media skal overholde gjeldende etiske retningslinjer, med behørig hensyn til mediernes uavhengighet;**

---

¹¹Anbefalingene nedenfor er oppført i samme rekkefølge som de tilsvarende artiklene i Rammekonvensjonen.

- **Iverksette effektive tiltak for at personer som tilhører minoritetene rom og romanifolket/taterne og er ofre for den tidligere assimileringspolitikken, skal kunne utøve sine rettigheter; iverksette alle mulige tiltak umiddelbart, deriblant en mer proaktiv holdning, som å bruke offentlige arkiver og annen dokumentasjon for at alle berørte personer skal kunne få identifisert sin kulturelle opprinnelse; lage en nasjonal ordning for tildeling av passende økonomisk erstatning, i tett samarbeid med personene det gjelder;**
- **Videreføre innsatsen for å revitalisere kvensk språk og gi Kvensk institutt de nødvendige ressursene for å fullføre standardiseringen av kvensk språk innenfor en rimelig tidsramme; samt iverksette ytterligere tiltak for å utvikle kvenskundervisningen for barn under skolepliktig alder.**

Ytterligere anbefalinger¹²

- Sørg for at lovverket for minoritetsrettigheter gjennomføres effektivt på alle nivåer, spesielt av regionale og lokale myndigheter;
- Gjennomfør tiltak for å øke allmennhetens kjennskap til arbeidet til Likestillings- og diskrimineringsombudet;
- Gi ombudet de ekstra ressursene som ombudet trenger for å utføre oppgavene sine effektivt;
- Iverksett resolute tiltak for å forbedre situasjonen til personer som tilhører minoritetene rom og romanifolket/taterne, på reisene deres;
- Sørg for at det tas sterk avstand fra alle former for diskriminering mot personer som tilhører minoritetene rom og romanifolket/taterne når det gjelder tjenestetilbud, og spesielt at rom og romanifolket/taterne ikke nektes adgang til campingplasser uten gyldig grunn. Diskriminerende holdninger fra politiets side skal også sanksjoneres effektivt og behørig;
- Understrek særpreget i den tradisjonelle livsstilen til rom og romanifolket/taterne i forbindelse med politiutdanningen, og fremhev den som en viktig del av deres kulturelle identitet, og bidra til at personer med bakgrunn fra disse minoritetene rekrutteres til politiet;
- Sørg for at behovene til personer som tilhører den kvenske minoriteten, dekkes behørig gjennom økt offentlig radiokringkasting samtidig som mediernes uavhengighet respekteres; og
- Finn løsninger som er tilpasset den bestemte livsstilen til rom og romanifolket/taterne for å gi dem lik tilgang til god undervisning samtidig som de kan ivareta sin egen kultur, ved å innføre tilpassede undervisningsordninger, deriblant fjernundervisning.

¹²Anbefalingene nedenfor er oppført i samme rekkefølge som de tilsvarende artiklene i Rammekonvensjonen.